

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.4:502.7

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2025.5>**Р. С. Кірін***orcid.org/0000-0003-0089-4086**доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник**Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень» імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НАДР УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Надра для будь-якої країни є надзвичайно важливим ресурсом, оскільки вони є джерелом, в першу чергу, багатьох корисних копалин, які використовуються у промисловості, енергетиці та інших галузях економіки. В Україні, як однієї з провідних гірничодобувних країн світу, мінерально-сировинна база (далі – МСБ) є й залишається не тільки основою для економічного розвитку, але і набула геополітичного значення для національної та державної безпеки. Тож сфера надрокористування потребує відповідального підходу до її правового регулювання, ефективного управління та сталої охорони, спрямованого на повоєнне економічне відновлення, євроінтеграцію, енергетичну безпеку та добробут населення країни.

Правова охорона надр наразі розглядається як система правових норм і заходів, спрямованих на раціональне використання та охорону надр, запобігання їх псуванню, пошкодженню, наднормативним втратам, нерациональному використанню. Вона містить комплекс правил, що забезпечують дотримання встановленого порядку ведення робіт з геологічного вивчення, освоєння та використання ресурсів надр, а також створення сприятливих умов для збереження супутніх природних ресурсів і запобігання забрудненню довкілля [1].

Завданням чинного Кодексу України про надра (далі – КпН) [2, ст. 2] є регулювання гірничих відносин з метою забезпечення: 1) раціонального, комплексного використання надр; 2) охорони надр; 3) безпеки людей, майна та довкілля; 4) охорони прав і законних інтересів суб'єктів права користування та права власності на надра. Тож, для такого об'єкта правової охорони, як надра, комплексність їх використання та охорони мають величезне значення, адже в протилежному випадку це може призвести до незворотних економічних та екологічних наслідків. Ще більшої актуальності обраному напрямку дослідження надає необхідність залучення до використання ресурсів МСБ іноземних інвесторів, які мають бути забезпечені й сталим блоком відповідних нормативно-правових актів (далі – НПА).

Аналіз сучасного стану досліджень. Теоретичною основою досліджень у галузі вітчизняного надрового, гірничого та геологічного права, які в тій чи іншій мірі торкалися питань, пов'язаних із правовою охороною надр, є праці В.І. Андрейцева, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкової, М.О. Вебер, А.П. Гетьмана, О.А. Грицан, І.М. Козьякова, М.В. Краснової, О.В. Леонової, О.Ю. Макаренка, Н.П. Макаренко, І.Б. Мачуської, Н.П. Медведєвої, Н.В. Нетеси, О.М. Олійника, С.В. Разметаєва, О.В. Сердюка, О.О. Сурілової, Ю.С. Шемчушенка, О.П. Шем'якова, М.В. Шульги, В.К. Філатової, І.В. Хохлової та інших.

Зокрема, серед останніх публікацій, зверну увагу лише на деякі. Так, на думку Ю. Єрмакова державна система контролю надрокористування складається з певних елементів, виокремлення яких, аналіз їх криміногенності та ефективності реалізації суб'єктами контролю своїх функцій, надає можливості оцінити їх використання оперативними підрозділами при виявленні та документуванні кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері використання та охорони надр [3, с. 14]. Хоча автор в статті так і не пояснює яким чином аналізується криміногенність елементів державної системи контролю надрокористування.

Неоднозначною вбачається позиція Ю. Лушпієнко, яка, вдосконалюючи поняття «надра», визначила їх межі державним кордоном [4, с. 20], хоча у ст. 13 Конституції України йдеться про межі території України, її континентальний шельф, виключну (морську) економічну зону. Крім того, авторка не врахувала у визначенні ані еколого-правові ані лексикологічні ознаки цього поняття [5, 6]. Ще більш дивує вживання при розкритті поняття «надрокористування» такої складової як «діяльність щодо відтворення корисних копалин» [4, с. 20]. Адже, загальновідомо, що природні мінеральні утворення органічного і неорганічного походження після вичерпання їх запасів не можуть бути замінені, відновлені або поповнені природним шляхом у розумні терміни та у масштабах (кількості), що задовольнятимуть потреби людства у мінеральній сировині.

Тож, обраний напрям дослідження хоч і є достатньо вивченим, але при цьому залишається перманентно привабливим в силу важливості свого предмету.

Завданням статті є огляд і аналіз новітніх НПА у сфері користування та охорони надр, як об'єкта права власності Українського народу.

Метою статті є формулювання пропозицій із вдосконалення чинного законодавства, приписи якого спрямовані на охорону надр України.

Виклад основного матеріалу. Так звана «мала реформа надрокористування», яка набула чинності 28.03.2023 р. [7], охопила впливом не лише КпН, а й акти земельного, гірничого, нафтогазового та навіть містобудівного законодавства. Залишаючи для подальших розглядів позитивні наслідки цієї реформи для її суб'єктів (надрокористувачів, держави і громадян), зверну увагу на негативний вплив, що певним чином впливатиме й на правову охорону надр. Експертна думка фахівців Європейської Бізнес Асоціації (*European Business Association*) [7], а також аналіз законодавчих приписів [8–14], дозволили розкрити його у систематизованому вигляді наступним чином:

1. Негативні наслідки для надрокористувачів: 1.1) **дозвільні відносини:** 1.1.1) відсутність диференціації щодо строку дії спеціального дозволу на користування надрами (далі – СДнКН), який надається на строк, визначений заявником, та становить від 3 до 20 років; 1.1.2) обмежений строк повторного подання заяви (протягом 20 робочих днів) про отримання СДнКН; 1.1.3) неоднозначний підхід до продовження строку дії СДнКН на різні види користування надрами; 1.1.4) суперечливі положення про визначення переможця аукціону (е-торгів) з продажу СДнКН; 1.2) **гірничі відносини:** 1.2.1) обмежений строк (протягом 10 робочих днів) внесення змін до угоди про умови користування надрами, у тому числі до програми робіт шляхом внесення інформації про відповідні зміни до Державного реєстру СДнКН з дня отримання заяви надрокористувача та доданих до неї документів; 1.2.2) надмірна стандартизація угод про умови користування надрами; 1.2.3) відсутність зв'язку між необхідністю розширення меж ділянки, початково наданої у користування, та строками і видом користування надрами; 1.3) **надро-водні відносини:** 1.3.1) невизначеність статусу корисних копалин, що видобуваються з метою охорони водних об'єктів; 1.3.2) недостатня урегульованість відносин з видобування підземних мінеральних вод; 1.4) **цивільні відносини:** невизначеність положень відчуження прав на користування надрами та внесення прав на користування надрами як вкладу у спільну діяльність (договірні, земельні, екологічні та інші суміжні правовідносини); 1.5) **фінансові відносини:** 1.5.1) не достатньо обґрунтована вартість окремих видів СДнКН; 1.5.2) не достат-

ньо обґрунтована вартість геологічної інформації; 1.6) **санкційні відносини:** дискусійність положень щодо припинення дії СДнКН, як санкційного заходу.

2. Негативні наслідки для держави: 2.1.) **дозвільні відносини:** необґрунтоване скасування плати за продовження строку дії СДнКН; 2.2) **гірничі відносини:** реформа не врегулювала відносини щодо корисних копалин та компонентів стратегічного та критичного значення, визначених у рішеннях Ради національної безпеки і оборони України [15]; 2.3) **нафтогазові відносини:** незбалансоване питання про встановлення та корегування граничних строків виконання програми робіт щодо вуглеводнів; 2.4) **надроземельні відносини:** відсутність чіткого регулювання відносин з рекультивації порушених користуванням надрами земельних ділянок; 2.5) **геологічні відносини:** відсутність альтернативи бюджетному фінансуванню робіт з геологічного вивчення надр; 2.6) **екологічні відносини:** неузгодженість дозвільних та екологічних відносин при відчуженні частини прав на користування надрами.

3. Негативні наслідки для громадян: прямого негативного впливу для громадян реформа не має, за виключенням потенційного впливу на економіку держави, а відтак і на інтереси населення країни, але у разі, якщо громадянин є надрокористувачем, на нього поширюється зазначений вище негативний вплив.

За таких обставин держава мала реагувати не лише на захист власних інтересів, а й зацікавлених суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність у сфері користування надрами. Не випадково, а скоріше очікувано, що в умовах загроз національній безпеці внаслідок збройної агресії парламент відреагував не лише на запити вітчизняних та іноземних інвесторів, а й на положення проєкту Регламенту (*European Critical Raw Materials Act*, далі – CRM Act) та Комюніке щодо безпечного та сталого постачання критично важливої сировини, необхідної для «зеленого» та цифрового переходу, а також оборонної та аерокосмічної галузей, який був опублікований Європейською Комісією на початку весни 2023 р. і прийнятий через рік [16].

Критична мінеральна сировина (далі – КМС) має велике економічне значення для Європи, але водночас є дуже вразливою до перебоїв у постачанні. Світовий попит на КМС зростає, що зумовлено декарбонізацією економіки. При цьому, очікується, що попит на рідкоземельні метали в ЄС збільшиться в 6 разів до 2030 р. і в 7 разів до 2050 р., на літій – у 12 разів до 2030 р. і в 21 раз до 2050 р. У вітчизняному законодавстві разом із поняттям «критична мінеральна сировина» вживається також така категорія як «стратегічно важливі корисні копалини» [17]. При цьому вони не тільки не розкриваються, але й не співвідносяться. Крім

того, економічне законодавство широко використовує й термін «індустріальні мінерали», легальне визначення якого також наразі відсутнє.

Після другого етапу реформи надрокористування, що пов'язаний із законом, яким суттєво оновлено Загальнодержавну програму розвитку МСБ України на період до 2030 р. [18], у КпН було введені поняття «корисні копалини та компоненти стратегічного значення» (далі – ККСЗ) та «корисні копалини та компоненти критичного значення» (далі – ККСЗ). До того ж всі вони тісно перетинаються із введеним раніше поняттям «корисні копалини загальнодержавного значення» (далі – ККСЗДЗ), а під ККСЗ очевидно маються на увазі КМС. Стратегічна та критична важливість зазначених груп мінеральної сировини наразі обумовлена п'ятьма ключовими для ЄС сферами (ініціативами), подальший розвиток яких без використання КМС практично неможливий: 1) Європейський зелений курс (*European Green Deal*) – кліматично нейтральний континент до 2050 р. (декарбонізація, технології відновлюваної енергетики, електротранспорт, технології зберігання енергії); 2) Європейське цифрове десятиліття (*Europe's Digital Decade*) – цифрова трансформація ЄС до 2030 р. (смартфони, комп'ютери та інші цифрові пристрої); 3) Спільна політика безпеки та оборони (*Common Security and Defence Policy*) – застосування КМС у військово-промисловому комплексі; 4) діяльність Європейського космічного агентства (*European Space Agency*) – застосування КМС у аерокосмічній галузі; 5) програма ЄС *EU4Health* [19] – спрямована на підтримку та зміцнення систем охорони здоров'я в країнах-членах ЄС (використання КМС в медичних приладах та обладнанні).

Тож, аналіз особливостей об'єктів відносин МСБ, що можуть визнаватися стратегічно важливими або критичними, з урахуванням раніше висловленої позиції [20, 21], дав можливість запропонувати наступні їх визначення:

– корисні копалини та компоненти стратегічного значення – частина видів корисних копалин загальнодержавного значення, які забезпечують економічну безпеку держави та є потенційно дефіцитними на світовому ринку, перелік і умови користування надрами, що їх вміщують, затверджуються Кабінетом Міністрів України;

– корисні копалини та компоненти критичного значення – частина видів корисних копалин та компоненти стратегічного значення, які забезпечують національну та економічну безпеку держави, є незамінними для сучасних технологій та дефіцитними на світовому ринку, перелік та умови користування надрами, що їх вміщують, визначається законом.

Продовжуючи розгляд термінологічної складової правової охорони надр, зверну увагу на термін «видобування надр», який фрагментарно вжива-

ється як у профільному законодавстві про надра [2, ст. 62] («... зупинення окремих видів робіт з ... видобування надр ...», так і в атмосферноохоронному законі [22, ст. 19] («виконання вимог до охорони атмосферного повітря під час видобування надр ...»). Подібне словосполучення уявляється некоректним, а окремих випадках – помилковим. Справа в тім, що той таки КпН [2, ст. 14] при диференціації видів «користування надрами» вживає поняття «видобування корисних копалин», тобто корисні копалини є складовою надр, так само як і видобування є одним з видів користування [23]. Крім того, слід враховувати, що надра складаються не лише з мінеральних, а й з підземних (порожнини) та геотермальних ресурсів, по відношенню до яких вживання терміну «видобування» навряд чи виправдано [24].

Одними з правових чинників, що супроводжують правову охорону стратегічної важливості певного виду мінеральної сировини, виступають державний нагляд (контроль) за легальністю здійснення гірничих і геологічних відносин та особлива юридична відповідальність за правопорушення у цій сфері. Тому, враховуючи останні новели законодавства про надра слід звернути увагу, перш за все, й на кримінальну відповідальність за порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин, передбачену ст. 240 Кримінального кодексу України [25]. Відтак пропонується доповнити її частинами п'ятою та шостою у наступних редакціях:

– «5. Діяння, передбачені частинами першою, другою, третьою або четвертою цієї статті, якщо вони пов'язані із незаконним видобуванням корисних копалин та компонентів стратегічного значення – караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років».

– «6. Діяння, передбачені частинами першою, другою, третьою або четвертою цієї статті, якщо вони пов'язані із незаконним видобуванням корисних копалин та компонентів критичного значення – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років».

Нарешті необхідно наголосити на тому, що підвищену стурбованість викликає нормативно-правове регулювання власне надроохоронних відносин, основи якого закладені у розділі VI КпН «Охорона надр». Останній у межах 4-х статей (ст.ст. 56–59) врегульовує: – основні вимоги в галузі охорони надр; – тимчасову заборону (зупинення) користування надрами; – забудову площ залягання корисних копалин; – охорону ділянок надр, що становлять особливу наукову або культурну цінність. Ст. 51 КпН регламентує, що розробка родовищ твердих, рідких і газоподібних корисних копалин та переробка мінеральної сировини провадиться згідно із правилами технічної експлуатації та охорони надр. Крім того, Гірничий закон Укра-

їни [26, ст. 18] серед основних вимог до проведення гірничих робіт виділяє раціональне видобування, використання корисних копалин і охорону надр.

На підзаконному рівні чинний Показчик НПА у розділі «Охорона надр» [27] містить 11 нормативних актів, лише 1 з яких затверджений у незалежній Україні і визначає процедуру здійснення заходів, спрямованих на дотримання суб'єктами правовідносин у сфері користування надрами вимог гірничого законодавства та законодавства про надра в частині забезпечення безпеки людей, майна, споруд та навколишнього природного середовища (далі – НПС) під час користування надрами, зокрема: а) узгодження та затвердження заходів охорони об'єктів поверхні та гірничих виробок від шкідливого впливу гірничих робіт, обумовленого зрушенням і деформацією гірських порід і земної поверхні (підробки); б) отримання погодження на проведення підготовчих виробок в запобіжних цілях, а також на ведення в них очисних робіт [28].

До прикладу, НПАОН 00.0-1.01-85 «Єдині правила охорони надр при розробці родовищ твердих корисних копалин» був прийнятий більш ніж 40 років тому – 14.05.1985 р. Ще старішим є НПАОН 13.0-1.01-79 «Правила технічної експлуатації рудників, копалень, шахт, що розробляють родовища кольорових, рідкісних та інших металів» (05.07.1979 р.).

Сучасний підзаконний блок надроохоронного законодавства виглядає не надто представницько і регулює відносини щодо: 1) охорони підземних вод шляхом: 1.1) забезпечення їх захисту від забруднення, засмічення, вичерпання, виснаження та інших дій, які можуть погіршити умови водозабору; 1.2) реалізації заходів з охорони НПС, зокрема надр, при здійсненні будь-яких видів антропогенної діяльності, яка може негативно позначитися на якісних та кількісних показниках підземних вод, знизити їх здатність до природного відновлення, порушити гідрогеологічний режим підземних вод, завдавати шкоди здоров'ю людей [29]; 2) заходів безпеки під час розробки родовищ рудних та нерудних корисних копалин підземним способом, серед яких передбачено, що у разі зміни гірничо-геологічних або виробничих умов, з введенням у дію нових НПА з охорони надр, нового обладнання та технології до проектів повинні бути внесені відповідні зміни (доповнення) [30].

Тож, в перспективі Україні слід розробити та прийняти правила технічної експлуатації та охорони надр при розробці РКК стратегічного та критичного значення, а також переробки відповідної мінеральної сировини.

Висновки. Отже, проведений огляд та аналіз особливостей та специфіки правового регулювання відносин е-урядування впродовж 2006–2008 років, дав підстави стверджувати наступне.

Систематизовано блоки відносин, що неврегульовані, недостатньо та/або необґрунтовано врегульовані приписами першого етапу «малої реформи надрокористування», можуть чинити негативний вплив на її суб'єктів (надрокористувачів, держави і громадян) та потребують відповідного законодавчого реагування, як то: – дозвільні; – гірничі; – геологічні; – надро-водні; – надро-земельні; – нафтогазові; – екологічні; – цивільні; – фінансові; – санкційні.

Аргументовано, що стратегічна та критична важливість груп мінеральної сировини, встановлена Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) European Critical Raw Materials Act наразі обумовлена п'ятьма ключовими для ЄС сферами (ініціативами), подальший розвиток яких без використання цих корисних копалин практично неможливий: 1) Європейський зелений курс (European Green Deal); 2) Європейське цифрове десятиліття (Europe's Digital Decade); 3) Спільна політика безпеки та оборони (Common Security and Defence Policy); 4) діяльність Європейського космічного агентства (European Space Agency); 5) програма ЄС EU4Health.

Встановлено, що після другого етапу реформи надрокористування у законодавство про надра введені поняття «корисні копалини та компоненти стратегічного значення» та «корисні копалини та компоненти критичного значення». Аналіз особливостей об'єктів відносин мінерально-сировинної бази, що можуть визнаватися стратегічно важливими або критичними дав можливість запропонувати їх визначення.

Обґрунтовано недоцільність вживання в природоресурсному законодавстві поняття «видобування надр», адже подібне словосполучення уявляється некоректним, а окремих випадках – помилковим. Диференціація видів «користування надрами» передбачає, крім іншого, «видобування корисних копалин», тобто корисні копалини є складовою надр, так само як і видобування є одним з видів користування.

Запропоновано доповнити ст. 240 Кримінального кодексу України частинами п'ятою та шостою в редакціях, що передбачають відповідальність за порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин та компонентів стратегічного і критичного значення, оскільки особлива юридична відповідальність за правопорушення у цій сфері є одним з правових чинників, що супроводжують правову охорону важливості певного виду мінеральної сировини.

Розглянуто сучасні законодавчі та підзаконні блоки нормативно-правових актів, що регулюють надроохоронні відносини. Встановлено їх дискретний зміст (основні вимоги, тимчасова заборона (зупинення), забудова площ, охорона окремих ділянок надр), застарілість розробки (з 11 нормативних актів лише 1 затверджений у незалежній

Україні) та об'єктна фрагментарність (охорона підземних вод, охорона об'єктів поверхні в умовах шкідливого впливу гірничих робіт, заходи безпеки під час розробки родовищ рудних та нерудних корисних копалин підземним способом).

Література

1. Козьяков І.М., Кірін Р.С. Науково-практичний коментар Гірничого закону України. Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2011. 504 с.
2. Кодекс України про надра: Закон України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Єрмаков Ю.О. Державний контроль сфери використання та охорони надр як засіб протидії кримінальним правопорушенням. *Юридична наука*. 2020. № 4(106). Том 1. С. 14–22. DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-106-4-1.02>
4. Лушпійенко Ю.О. Адміністративно-правовий режим надрокористування в Україні: *дис. д-ра філософії за спеціальністю 081 право*. Сумський держ. ун-т, Суми, 2021. 260 с.
5. Кірін Р.С. Поняття надр: еколого-правові аспекти. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2001. Вип. 44. С. 47–54.
6. Кірін Р.С. Лексикологічні ознаки меж юридичної категорії «надра». *Збірник наукових статей Прикарпатського університету імені Василя Стефаника*. 2001. № 7. С. 122–126.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами: Закон України від 01.12.2022 р. № 2805-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 2, ст. 85.
8. Дмитро Кащук. Реформа надрокористування в Україні: Як зміни до законодавства вплинуть на кожного (17.02.2023). <https://eba.com.ua/reforma-nadrokorystuvannya-v-ukrayini-yak-zminy-do-zakonodavstva-vplynut-na-kozhnogo/>
9. Про затвердження Порядку ведення, функціонування та доступу до інформації єдиної державної електронної геоінформаційної системи користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 р. № 511. *Офіційний вісник України*. 2023. № 53, ст. 2972.
10. Про внесення змін до Положення про порядок надання гірничих відводів: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2024 р. № 68. *Офіційний вісник України*. 2024. № 16, ст. 1016.
11. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2023 р. № 659. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/659-2023-%D0%BF#Text>
12. Про затвердження Порядку проведення аукціону (електронних торгів) з продажу спеціального дозволу на користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 р. № 993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2020-%D0%BF#Text>
13. Про затвердження форм спеціального дозволу на користування надрами, граничних економічно обґрунтованих строків виконання робіт на ділянці надр (з урахуванням геологічних особливостей), основних видів робіт та форм заяв у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр: постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 р. № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2023-%D0%BF#Text>
14. Про затвердження Порядку віднесення води питної до категорії «вода природна мінеральна»: постанова Кабінету Міністрів України від 09.05.2025 р. № 542. *Офіційний вісник України*. 2025, № 45, ст. 3069.
15. Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16.07.2021 р. (введено в дію Указом Президента України від 23.07.2021 р. № 306/2021). *Офіційний вісник України*. 2021. № 60, ст. 3753.
16. Regulation (EU) 2024/1252 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials and amending Regulations (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1724 and (EU) 2019/1020. *Official Journal of the European Union*. L series 2024/1252. 3.5.2024.
17. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оновлення Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року та регулювання деяких питань стосовно корисних копалин та компонентів стратегічного та критичного значення: Закон України від 18.12.2024 р. № 4154-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2025. № 12, ст. 932.
19. Regulation (EU) 2021/522 of the European Parliament and of the Council of 24 March 2021 establishing a Programme for the Union's action in the field of health ('EU4Health Programme') for the period 2021–2027, and repealing Regulation (EU) No 282/2014. *Official Journal of the European Union*. L 107. Vol. 64. 26.3.2021.
20. Кірін Р. Проблеми та перспективи правового забезпечення потреб національної економіки стратегічно важливою мінеральною сировиною. *Український гірничий форум – 2021*: матеріали міжнар. наук.-техн. конф., 4–5 жовтня 2021 р. Дніпро : ЖУрфонд, 2021. С. 338–349.
21. Про затвердження переліку ділянок надр (родовищ корисних копалин), які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, що надаватимуться у користування шляхом проведення конкурсів на укладення угод про розподіл продукції: постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2023 р. № 132. *Офіційний вісник України*. 2023. № 23, ст. 1296.
22. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. № 2707-ІІ (в редакції Закону України № 2556-ІІІ від 21.06.2001 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>
23. Кірін Р.С. Надра як диференційований об'єкт права видобування корисних копалин. *Підприємство, господарство і право*. 2002. № 3. С. 87–90.
24. Кірін Р.С. Право видобування корисних копалин: монографія. Дніпропетровськ: ДВНЗ «Нац. гірн. ун-т». 2011. 219 с.
25. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
26. Гірничий закон України від 06.10.1999 р. № 1127-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14#Text>

27. Про затвердження Показчика нормативно-правових актів з охорони праці: наказ Державної служби України з питань праці від 15.05.2024 р. № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0074880-24#Text>

28. Про затвердження Вимог щодо забезпечення заходів охорони об'єктів поверхні в умовах шкідливого впливу гірничих робіт: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 11.12.2020 р. № 2602. *Офіційний вісник України*. 2021. № 11, ст. 477.

29. Про затвердження Правил охорони підземних вод: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 11.05.2023 р. № 325. *Офіційний вісник України*. 2023. № 65, том 2, ст. 3736.

30. Про затвердження Правил безпеки під час розробки родовищ рудних та нерудних корисних копалин підземним способом: наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2016 р. № 1592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0129-17#Text>

Анотація

Кірін Р. С. Актуальні питання правової охорони надр України. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань правової охорони надр України. Систематизовано блоки відносин, що не врегульовані, недостатньо та/або не обґрунтовано врегульовані приписами першого етапу «малої реформи надрокористування», можуть чинити негативний вплив на її суб'єктів та потребують відповідного законодавчого реагування, як то: – дозвільні; – гірничі; – геологічні; – надро-водні; – надро-земельні; – нафтогазові; – екологічні; – цивільні; – фінансові; – санкційні. Аргументовано, що стратегічна та критична важливість груп мінеральної сировини, встановлена Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) European Critical Raw Materials Act наразі обумовлена п'ятьма ключовими для ЄС сферами (ініціативами), подальший розвиток яких без використання цих корисних копалин практично неможливий: 1) Європейський зелений курс (European Green Deal); 2) Європейське цифрове десятиліття (Europe's Digital Decade); 3) Спільна політика безпеки та оборони (Common Security and Defence Policy); 4) діяльність Європейського космічного агентства (European Space Agency); 5) програма ЄС EU4Health.

Встановлено, що після другого етапу реформи надрокористування у законодавство про надра введені поняття «корисні копалини та компоненти стратегічного значення» та «корисні копалини та компоненти критичного значення», запропоновано їх авторські визначення. Обґрунтовано недоцільність вживання в природоресурсному законодавстві поняття «видобування надр».

Запропоновано доповнити ст. 240 Кримінального кодексу України частинами п'ятою та шостою в редакціях, що передбачають відповідальність за порушення правил охорони або використання надр, неза-

конне видобування корисних копалин та компонентів стратегічного і критичного значення. Особлива юридична відповідальність є одним з правових чинників, що супроводжують правову охорону цих видів мінеральної сировини. Розглянуто сучасні законодавчий та підзаконний блоки нормативно-правових актів, що регулюють надрокоронні відносини. Встановлено їх дискретний зміст, застарілість розробки та об'єктна фрагментарність.

Ключові слова: надра, правова охорона, корисні копалини, нормативно-правові акти, мінерально-сировинна база, стратегічне значення, критичне значення.

Summary

Kirin R. S. Current issues of legal protection of subsoil of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the study of topical issues of legal protection of subsoil in Ukraine. The author systematizes the blocks of relations which are not regulated, insufficiently and/or unreasonably regulated by the provisions of the first stage of the “small subsoil use reform”, and which may have a negative impact on its subjects and require appropriate legislative response, such as: – permitting; – mining; – geological; – subsoil and water; – subsoil and land; – oil and gas; – environmental; – civil; – financial; – sanctions. The author argues that the strategic and critical importance of mineral raw materials groups established by the European Parliament and Council Regulation (EU) European Critical Raw Materials Act is currently due to five key areas (initiatives) for the EU, the further development of which is practically impossible without the use of these minerals: 1) European Green Deal; 2) Europe's Digital Decade; 3) Common Security and Defence Policy; 4) activities of the European Space Agency; 5) EU4Health program.

It is established that after the second stage of the subsoil use reform, the concepts of “minerals and components of strategic importance” and “minerals and components of critical importance” were introduced into subsoil legislation, and the author's own definitions are proposed. The author substantiates the inexpediency of using the concept of “subsoil extraction” in natural resource legislation.

The author proposes to supplement Article 240 of the Criminal Code of Ukraine with parts five and six in the wording that provides for liability for violation of the rules of protection or use of subsoil, illegal extraction of minerals and components of strategic and critical importance. Special legal liability is one of the legal factors accompanying the legal protection of these types of mineral raw materials. The author examines the current legislative and subordinate legal acts regulating subsoil protection relations. Their discrete content, outdated development and object fragmentation are established.

Key words: subsoil, legal protection, minerals, regulations, mineral resources, strategic importance, critical importance.